

Pastoraat en Geestelijke verzorging

Jaarverslag 2019

You'll never walk alone

Colofon

Pastoraat en geestelijke verzorging
Amsterdam UMC, locatie VUmc
ZH 0 C 65.2

De Boelelaan 1117
1081 HV Amsterdam
Postbus 7057
1007 MB Amsterdam

Telefoon (020) 444 43475
E-mail: pgv@vumc.nl

Redactie: Erik van Halsema
Grafische vormgeving: Dorine Fliervoet
DPC VUmc Amsterdam

April 2020

Inhoud

Voorwoord	4
Patiëntenzorg	5
Een paar voorbeelden	6
Zorg voor patiënten op de Intensive Care	6
Poli en dagbehandeling	7
Transferafdeling	7
Betrokkenheid bij ethiek, morele counseling	8
Samenwerking met de geestelijke verzorging in locatie AMC	8
Bereikbaarheidsdienst	10
Vieringen en bijeenkomsten	12
Kapelvieringen en verpleegkundige aanwezigheid	12
Kerstfeest in de kapel	13
Vrijdaggebed	13
Stilstaan bij het verlies van een kind	14
Meditatiesessies	17
Lunchconcertserie Kapel	18
Programma	18
Exposities	20
Onderzoek	21
Projecten	21
Opleidingen en onderwijs	24
Klinische lessen	24
Stagiairs	24
Workshop voor studenten	24
Bijlage 1, medewerkers dienst PGV per 31 december 2019	25

Voorwoord

Geestelijke verzorging aan patiënten en hun naasten is de kerntaak van onze dienst. Mensen kunnen ongewild worden stilgezet. Ze worden door ziekte uit het werk, opleiding, thuissituatie, de omgeving van familie en vrienden gehaald en zij bevinden zich in de voor hun vreemde omgeving van het ziekenhuis. Het luisteren naar en verkennen van verhalen van patiënten en hun familie wanneer zij geconfronteerd worden met ziekte en het begeleiden van hen in het zoeken naar betekenis, zin en levensoriëntatie, staan bij ons als geestelijk verzorgers voorop. Verhalen kunnen licht werpen op datgene waar iemand mee worstelt, of een signaal zijn voor vindplaatsen van hernieuwde kracht. U kunt lezen dat we hier ook 's nachts en in het weekend voor klaar staan. Dit doen we in samenwerking met collega's van locatie AMC.

Gezien de bestuurlijke fusie van VUmc en AMC wordt samenwerking steeds belangrijker. U kunt lezen over de eerste stappen die in de samenwerking zijn gezet op het terrein van de geestelijke verzorging. Voor de eerste maal deelden wij onze jaarlijkse teamdag met de collega's van de geestelijke verzorging in locatie AMC. Niet alleen verschillen we op punten van elkaar in werkwijze en cultuur, we bleken vooral veel gezamenlijks te hebben. Dat geeft ons vertrouwen voor een gezamenlijke toekomst.

Het delen van ervaringen met stagiairs en collega's, op gebied van patiëntenzorg, onderwijs en onderzoek draagt bij aan nieuwe inspiratie. U kunt hier meer over lezen in dit verslag.

Attentie voor de verschillende culturele achtergronden van patiënten wordt blijvend gevraagd. We zijn verheugd met de versterking van ons team sinds januari 2019 met Salima El Ayachi, moslim geestelijk verzorger.

Ik wens u veel leesplezier en inspiratie toe. Mocht u vragen hebben naar aanleiding van dit verslag, aarzel dan niet contact met ons op te nemen.

Drs. Benita Spronk

Hoofd Dienst Pastoraat en
Geestelijke Verzorging

Patiëntenzorg

Geestelijk verzorger Eric in gesprek met een patiënt

Kern van het werk van de geestelijk verzorger is het bezoeken en begeleiden van patiënten. Daar hebben we in ook in 2019 de meeste tijd aan besteed.

Contact met patiënten ontstaat op verschillende manieren. De patiënt vraagt zelf om een gesprek met de geestelijk verzorger, bijvoorbeeld bij intake of later in de opname. Ook komen verzoeken van artsen en verpleegkundigen, die van mening zijn dat een patiënt baat zou kunnen hebben bij een gesprek.

Tenslotte komen contacten voort uit het 'van bed naar bed gaan' op de afdelingen. En uiteraard ontvangen we ook via EPIC orders en kunnen we na gesprekken hierin registreren. Dit gegeven maakt onze positie als geestelijk verzorgers op de afdeling duidelijker en inzichtelijker.

Goed contact met de afdeling is sowieso een vereiste: men moet weten wie je bent en hoe je

je opstelt tegenover de patiënt. We nemen dan ook zoveel mogelijk deel aan multidisciplinair overleg zodat we weten wat er speelt.

Daarnaast geven we regelmatig klinische lessen aan verpleegkundigen en artsen (in opleiding) om de bekendheid van geestelijke verzorging te vergroten en om aan het werk gerelateerde zaken met onze medische collega's te bespreken. Van relatief recente datum – en dus nog in ontwikkeling – is het idee om vast onderdeel uit te maken van het behandelprogramma, het zogenaamde zorgpad: patiënten die een bepaalde intensieve behandeling of grote operatie moeten ondergaan, worden bij opname door de geestelijk verzorger bezocht en – als dat gewenst is – verder begeleid.

Naast het werk in de kliniek zijn er ook gesprekken op de dagbehandeling en in de wachtkamer van de polikliniek: toevallige ontmoetingen en terugkerende contacten met mensen in de verschillende fasen van hun ziekteproces.

Een paar voorbeelden

Op de afdeling Neurochirurgie

Een jonge vrouw heeft een aandoening waardoor zij al jaren teveel hersenvocht produceert. Dit vocht wordt afgevoerd met behulp van een inwendige drain. De drain geeft regelmatig problemen: verstopt, ontstoken. Door de ophoping van vocht die dan ontstaat vallen lichaamsfunctie soms uit. We bespreken de situatie en zij vertelt hoe haar leven wordt beperkt door haar aandoening. De baan die zij had als verpleegkundige in de thuiszorg kan zij al een tijdje niet uitoefenen en het ziet er naar uit dat dat ook steeds langer gaat duren. Samen kijken we naar wat voor haar belangrijk, waardevol en haalbaar is.

Op de dialyseafdeling

Een vrouw van in de zestig dialyseert al jaren en heeft onlangs te horen gekregen dat bij haar een vorm van kanker is geconstateerd. Een operatie hoort tot de mogelijkheden. De patiënt zelf ziet daar geen heil in: 'ik kan nu al zo weinig, mijn leven is zo beperkt, dat ik mij niet kan voorstellen nog een operatie te ondergaan en daar baat mij te hebben. Als de kanker te erg wordt, stop ik gewoon met dialyseren, dan ben ik overal vanaf.' Samen bespreken we de vele kanten van deze situatie en proberen de gevolgen te overzien, de mogelijkheden en onmogelijkheden.

Op de afdeling heekkundige oncologie

Een jonge man heeft een zogeheten 'open/dicht procedure' ondergaan. De operatie leverde op dat de kanker in zijn lijf verder is uitgezaaid dan op de scans te zien was. Er zijn geen opties meer. Samen met de arts brengt de geestelijk verzorger het slechte nieuws. Nadat de arts zijn werk gedaan heeft, praat hij nog na met patiënt

en echtgenoot. Er zijn veel emoties en vragen, die zover dat kan, worden besproken.

Op de afdeling Neurologie

Een zestiger wordt opgenomen op de afdeling Neurologie vanwege een snelgroeiende tumor in zijn hoofd. Zijn vrouw is ten einde raad: zij weet niet meer hoe zij thuis met haar man moet omgaan. Hij is ongeduldig, onberekenbaar en soms agressief. Op de afdeling is de man vriendelijk, wat ontwijkend. Het ontbreekt hem aan inzicht in wat er met hem aan de hand is. De geestelijk verzorger spreekt apart met zijn echtgenote: zij geeft lucht aan haar onmacht en verdriet en samen proberen ze een begaanbaar pad door de situatie te vinden.

Zorg voor patiënten op de Intensive Care

In 2019 is verkend hoe we de geestelijke verzorging voor patiënten en hun naasten op de intensive care konden verbeteren. Contact is gelegd met prof. dr. A.R.J. Girbes, hoofd van de Intensive Care. Op zijn verzoek is er een verwijslijst met criteria voor geestelijke verzorging opgesteld. Hiervoor is o.a. gebruikt gemaakt van de expertise van de geestelijke verzorging in het Leids Universitair Medisch Centrum, alwaar een collega een werkbezoek heeft afgelegd. Daarnaast is literatuurstudie gedaan en is de verwijslijst besproken in het werkoverleg van de geestelijk verzorgers. De vaste geestelijk verzorger van de Intensive Care heeft vervolgens in het werkoverleg van de staf van de Intensive Care een presentatie gegeven over de geestelijke verzorging. Dit heeft geleid tot meer aanvragen om geestelijke ondersteuning.

Poli en dagbehandeling

Geestelijk verzorgers werken met name met in de kliniek opgenomen patiënten. Ze zijn echter nadrukkelijk beschikbaar voor alle patiënten en hun naasten, dus ook bij poliklinische behandeling. Poliklinische contacten komen via verschillende wegen tot stand: incidenteel als voortzetting van begeleiding tijdens opname of op eigen verzoek van poliklinische patiënten of behandelaars; structureel door aanwezigheid van geestelijk verzorgers op de dagbehandeling oncologie-hematologie en via onze betrokkenheid bij het kennis- en zorgcentrum genderdysforie.

Op de dagbehandeling oncologie-hematologie liggen veelal patiënten die klinisch niet heel ziek zijn, maar wel te maken hebben met langdurige en vaak levensbedreigende ziekte-processen. Patiënten hebben lang niet altijd een concrete (hulp)vraag; soms hebben zij vooral behoefte aan contact en een luisterend oor zodat ze hun hart kunnen luchten.

De geestelijk verzorgers gaan met hen in gesprek over hun beleving van de situatie en hun levensvragen – vragen over henzelf; over hun verbondenheid met anderen; en over de zin, waarde en betekenis van hun leven. Het bijstaan en begeleiden van patiënten en hun familie in het omgaan met deze levensvragen en in het zoeken naar bronnen voor inspiratie, betekenis en zin zien wij als de belangrijkste taken van de geestelijk verzorgers. Op de dag- behandeling oncologie-hematologie werkt een vast team van betrokken verpleegkundigen waarmee de geestelijke zorg wordt afgestemd. De meest voorkomende thematiek die wij op de dag-

behandeling tegenkomen betreft het omgaan met kanker en het verlies dat door de ziekte geleden wordt; het inpassen van de ziekte in het leven en angstgevoelens ten opzichte van de behandeling en de dood.

De vragen die patiënten met ons verkennen variëren: “Wat staat er op het spel? Wat blijft er over? Wat is van waarde? Hoe houd ik het vol? Waar haal ik mijn kracht vandaan?” We merken dat mensen door deze gesprekken zich gehoord en gezien voelen, (beter) weten op welke bronnen zij terug kunnen vallen; de (innerlijke) kracht vinden om het vol te houden; en zich meer verbonden weten met zichzelf en anderen.

Transferafdeling

Sinds vele jaren levert ons team ook geestelijke verzorging aan de Transferafdeling bij VUmc. Gemiddeld vier uur in de week bezoekt een van de geestelijk verzorgers de afdeling, draagt bij aan de begeleiding van de gespreksgroep en spreekt en ondersteunt individuele patiënten.

De Transferafdeling heeft een andere sfeer dan de gewone ziekenhuisafdelingen: het is een tijdelijke woonplek voor patiënten die nog niet naar huis kunnen of naar een verpleeghuis.

Deze plek vraagt dan ook om meer trouw in de contacten en om vaak langduriger persoonlijke begeleiding. De patiënten van de Transferafdeling nemen dikwijls ook deel aan de kapelviering op zondag en bezoeken de maandelijkse lunchconcerten.

Betrokkenheid bij ethiek, morele counseling

Er is gestart met een nauwere samenwerking binnen het ethiekbeleid op locatie VUmc. Vertegenwoordigers van de Commissie Medische Ethiek, moreel beraad en geestelijke verzorging komen regelmatig bijeen voor informatie uitwisseling en ter onderlinge versterking van het ethiekbeleid. De

samenwerking met ethiekondersteuning op locatie AMC is vorig jaar opgestart. Vanuit de geestelijke verzorging heeft morele counseling bijzondere aandacht. Het betreft hier de ondersteuning van patiënten in een individueel gesprek, waar een ethisch thema centraal staat of onderdeel van uitmaakt.

Samenwerking met de geestelijke verzorging in locatie AMC

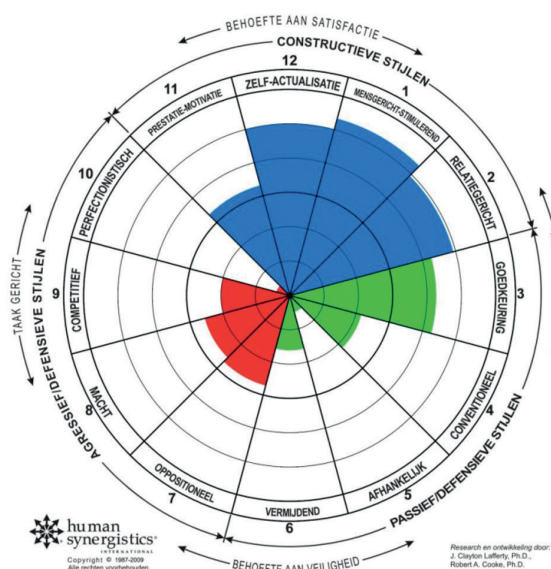
v.l.n.r. Hasan, Eric, Erik, Mohamed, Amale, Benita, Salima, Hantie, Femke, Maria, Judith, Alfons, Beate en Hugo.

Gezamenlijk teamdag locaties AMC en VUmc

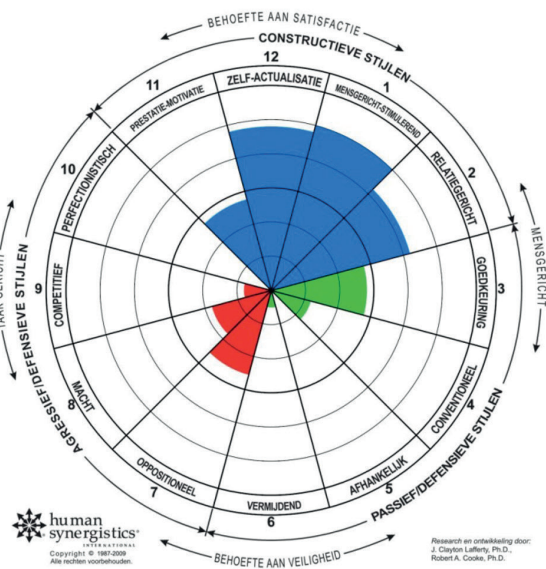
Op 28 november hield ons team haar jaarlijkse teamdag, deze keer voor het eerst gezamenlijk met het team van locatie AMC. De twee teams kennen elkaar al enigszins door jarenlange samenwerking in de 24uurs bereikbaarheid en incidentele bijeenkomsten rond dit onderwerp. Onder leiding van veranderkundige Arne Hemkes werd op deze teamdag in het restaurant aan de kop van de Bosbaan een 'roddelsessie' gehouden: hoe ziet het ene team het andere? Over en weer bleken er beelden te bestaan die niet of maar gedeeltelijk klopten. Ook werden

de resultaten van een vooraf ingevuld cultuuronderzoek over ons werk besproken: zelf-beelden, plaats in de organisatie, gevoel voor autoriteit en dergelijke. Hierin bleken beide teams nauwelijks te verschillen. Na de lunch maakten we een vaartocht richting het centrum van Amsterdam. Tijdens de tocht leerden we elkaar beter kennen aan de hand van persoonlijke vragen in twee- of drietallen. De dag werd afgesloten met een stadswandeling over Bickers-eiland en een diner in restaurant Bickers aan de Werf.

Locatie AMC

Locatie VUmc

Organisatie Cultuur Inventarisatie, we lijken op elkaar

Er vindt verder maandelijks overleg plaats tussen Benita Spronk, hoofd van de dienst pastoraat en geestelijke verzorging locatie VUmc en

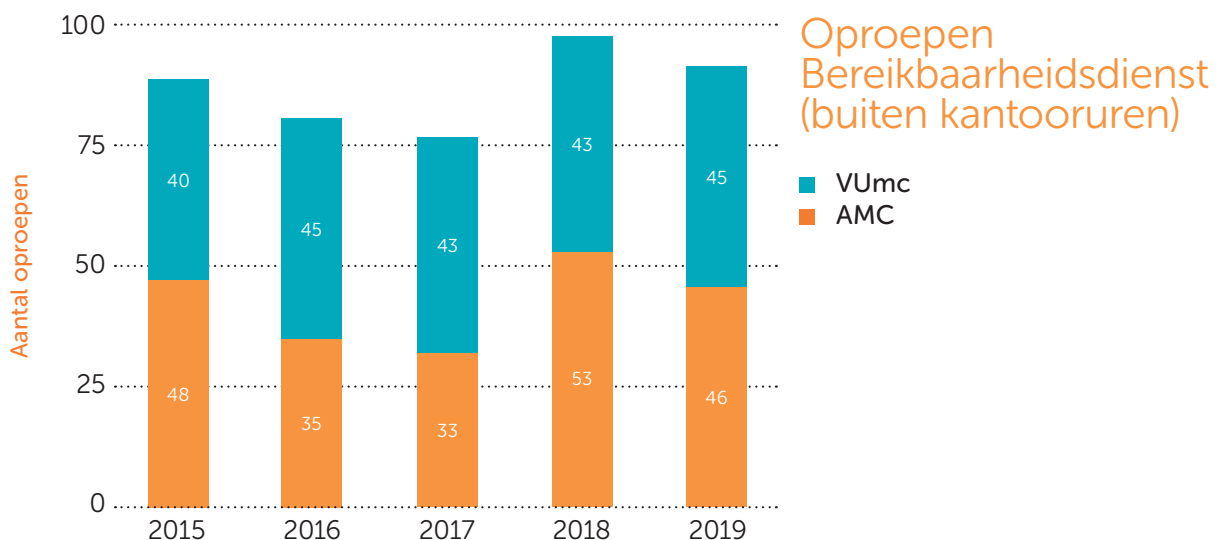
Beate Giebner, coördinator van de geestelijke verzorging locatie AMC.

Bereikbaarheidsdienst

Sinds een aantal jaren werken wij samen met de collega's geestelijke verzorging van locatie AMC in de bereikbaarheidsdienst buiten kantooruren. Dit betekent dat er in geval van nood tussen 17.00 en 9.00 uur én in de weekenden een geestelijk verzorger kan worden opgeroepen.

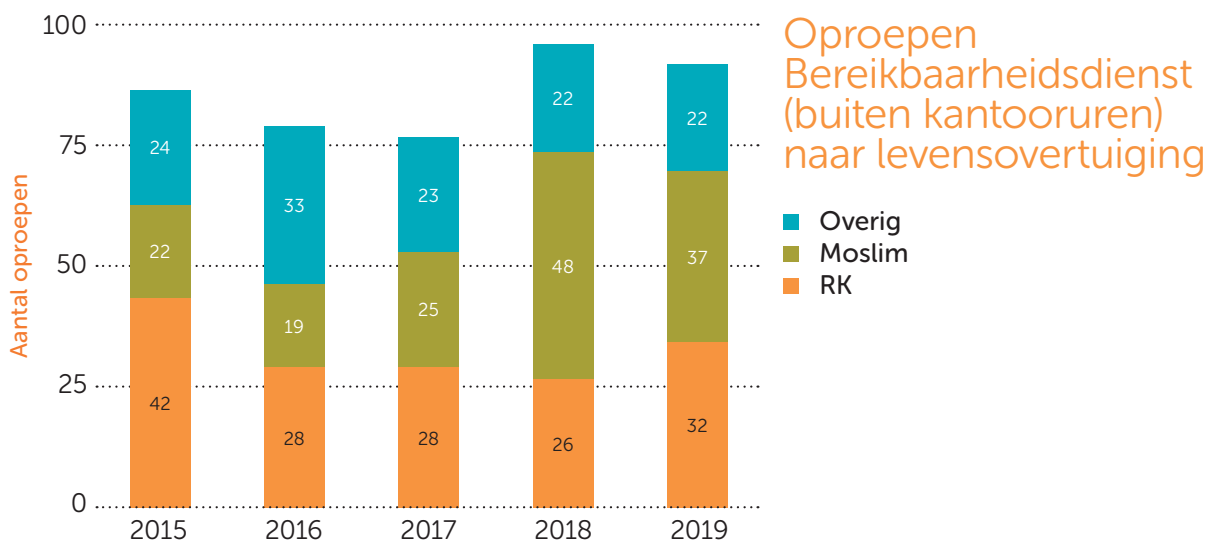
Van elke oproep wordt een verslag gemaakt en zo nodig zet de eigen geestelijk verzorger in AMC of VUmc de volgende werkdag de zorg voort.

De eerste grafiek toont het aantal oproepen per jaar, verdeeld over beide locaties.

De tweede grafiek geeft inzicht in de levensovertuiging van de patiënt. Wanneer het levenseinde nadert, vragen met name patiënten met een katholieke achtergrond de geestelijk verzorger om steun in de vorm van de ziekenzalving. Islamitische patiënten vragen naast bijstand in een kritieke fase veelal om hulp bij moeilijke beslissingen zoals het stopzetten van een medische behandeling.

Patiënten met een andere levensovertuiging, waaronder protestanten uit diverse richtingen, Hindoes en Boeddhisten doen in vergelijking minder vaak een beroep op de bereikbaarheidsdienst. Ook komt het voor dat patiënten zonder specifiek kenbaar gemaakte levensovertuiging om geestelijke verzorging vragen. Meestal betreft het dan een crisissituatie waarin patiënten of hun familieleden geconfronteerd worden met heftige problematiek, zoals een ernstig trauma of een plotseling overlijden

Vieringen en bijeenkomsten

Kapelvieringen en verpleegkundige aanwezigheid

Foto: Jan Vonk

In 2019 hebben wij als dienst elke zondag een oecumenische kapelviering gehouden. De diensten waren live via een intern televisiekanaal te volgen. De kapelviering is een moment waarin de patiënten tot rust kunnen komen, even weg zijn van de afdeling en kunnen nadenken over het leven en hun ziekte aan de hand van de teksten die worden gelezen en de liederen die worden gezongen, onder begeleiding van de organist of pianist. Na de viering is er koffie en thee met iets erbij en ontstaan er spontane gesprekken tussen patiënten onderling en tussen patiënten en de andere bezoekers. De vieringen werden ook in 2019 gedragen door een enthousiaste, zij het kleine groep vrijwilligers. Zij brengen patiënten, die ingaan op de uitnodiging om deel te nemen aan deze dienst, naar de kapel en na dienst weer terug naar de afdeling. De diversiteit aan culturen die VUmc kenmerkt wordt gereflecteerd in de groep vrijwilligers.

De ondersteuning van de protestante kerk in Buitenveldert en Amstelveen is wederom van grote waarde geweest: zij leveren de ambtsdragers die de dienst mede liturgisch vormgeven door de schriftlezing voor te dragen, voor te gaan in gebed en in gesprek te gaan met patiënten.

Verder zijn wij de verpleegafdelingen dank verschuldigd voor hun wekelijkse aanwezigheid waarmee zorg gedragen is voor de veiligheid van de patiënten.

Dit is helaas het laatste jaar waarin een verpleegkundige tijdens de viering aanwezig is. Enkele zorgafdelingen gaven aan, gezien de beperkte bezetting op zondagmorgen, geen verpleegkundige meer af te kunnen staan. Vanaf januari 2020 wordt daarom met deze traditie gebroken en kan tijdens de viering telefonisch hulp worden ingeroepen indien nodig.

Kerstfeest in de kapel

In de kersttijd is het moeilijk om in het ziekenhuis te moeten zijn. Het gemis van familie en het vertrouwde thuis wordt dan extra gevoeld. De Transferafdeling is een tijdelijke woonvoorziening voor patiënten die nog niet naar huis kunnen of wachten op een plaats in een verpleeghuis. Daarom organiseert de Transferafdeling in VUmc in samenwerking met de dienst geestelijke verzorging jaarlijks een kerstviering voor patiënten in de kapel. Een mooi verhaal van Godfried Bomans over de engel in de top van de kerstboom en het samen zingen van vertrouwde kerstliederen, begeleid door een koor, sloegen aan.

Foto: Erik van Halsema

Transferafdeling

Vrijdaggebed

Iedere vrijdag wordt er in VUmc het vrijdaggebed gehouden. De dienst is voornamelijk bedoeld voor patiënten en familieleden die hier aanwezig zijn in het ziekenhuis. Maar ook het aandeel van medewerkers en studenten is groot. Via het interne televisiekanaal kunnen patiënten die niet in staat zijn naar de gebedsruimte te komen op hun kamer live meekijken. Via onze weekbrief wordt aan al onze vieringen bekendheid gegeven. De vrouwelijke bezoekers in het afgescheiden deel van de gebedsruimte kunnen via een groot televisiescherm de imam niet alleen horen maar ook zien. De islamitisch geestelijk verzorger wisselt het voorgaan in het vrijdaggebed af met enkele geloofsgenoten vanuit VUmc. Gestreefd wordt naar een tweetalige preek, in Arabisch en Nederlands, om breed toegankelijk te zijn.

De islamitische gebedsruimte als ook de kapel van VUmc zijn de gehele dag toegankelijk. Met name ouders van kinderen die in locatie VUmc worden verzorgd en familieleden van patiënten die op intensive care liggen, maken gebruik van de gebedsbijeenkomsten. In de islamitische gebedsruimte ligt een verfijnd tapijt van een frisse, lichte rode kleur met een patroon dat de gebedsrichting aangeeft.

Het vrijdaggebed kan door belangstellende bezoekers worden bijgewoond. Artsen, verpleegkundigen en andere zorgverleners die een kijkje willen nemen hoe moslims hun gebedsdienst verrichten, zijn van harte welkom. Het vrijdaggebed bestaat uit een korte preek en een gebed. De preek duurt ongeveer een kwartier en het gebed vier minuten. De **meest**

voorkomende thema's in de preken zijn: zingeving, ethische en spirituele vragen in relatie tot gezondheidszorg, maatschappelijke en sociale thema's, religieuze vragen en levensvragen.

Stilstaan bij het verlies van een kind

Elk jaar overlijden er kinderen tijdens of na een opname. Een belangrijk moment van nazorg voor ouders en naasten is de 'familiebijeenkomst' waarin deze kinderen worden herdacht. De geestelijk verzorgers die aan de kinderafdelingen

verbonden zijn organiseren deze bijeenkomst in nauwe samenwerking met het psychosociale team en verpleegkundigen van de kinderafdeling.

In 2019 zijn er twee zulke bijeenkomsten gehouden. Ouders/verzorgers en hun familie werden uitgenodigd en vulden op beide dagen de kapel van het ziekenhuis. De bijeenkomst heeft nadrukkelijk een algemeen karakter en staat open voor alle ouders, familie en vrienden van een kind, los van hun levensovertuiging.

In de bijeenkomst staat het noemen van de namen centraal. De aanwezige ouders steken dan een kaars aan voor hun kind. De vaste pianist

van deze bijeenkomsten weet het samen zijn te dragen met zijn muziek. Verder klinken er passende woorden: een kinderverhaal, een gedicht, een korte toespraak door een van de geestelijk verzorgers. Een citaat uit een toespraak:

'En toch moet je door, er is geen weg terug. Een land waar je de weg niet kent. Een plaats waar je je niet op je gemak voelt. Alles is anders, alles is nieuw. Je loopt wat rond tussen mensen die je vreemd aankijken, die net doen alsof er niets aan de hand is.'

Door familie van de kinderen meegebrachte bloemen worden geplaatst in de 'Brug'. De Brug wordt speciaal voor de specifieke herdenking gemaakt in de Botanische tuin Zuidas, die direct achter het ziekenhuis ligt. Hij is opgebouwd uit wilgentenen, die staan voor het leven dat zich na de stilte van de winter toch steeds opnieuw een weg zoekt. De bloemen worden geplaatst in reageerbuisjes, die verwijzen naar de wereld van het ziekenhuis. De Brug staat voor verbinding tussen werelden die soms onoverbrugbaar ver uit elkaar lijken te liggen.

Ook worden herinneringsbladen, die door ouders, broertjes of zusjes van het overleden kind zijn meegebracht, verzameld en in een herinneringsmap gebundeld. Deze map blijft bewaard bij de dienst pastoraat en geestelijke verzorging en kan door ouders op verzoek worden ingezien. Na afloop van de samenkomst is er gelegenheid om na te praten en lotgenoten en medewerkers te ontmoeten.

De familiebijeenkomst blijkt elke keer weer te voorzien in een grote behoefte, en steunt ouders en verzorgers, familie en vrienden van de overleden kinderen in hun gemis en verdriet.

*Alles waar je
echt van houdt
Zal je warmte
blijven geven
Ook al is het
niet gebleven
Of geworden
wat je wou
Het blijft altijd
deel van jou
En een stukje
van je leven*

Robert Long

Een variant op deze bijeenkomst is sinds dit jaar de speciale herdenkingsbijeenkomst waarin we met de ouders stilstaan bij het verlies van een kind na het afbreken van de zwangerschap.

Geïnspireerd door de familiebijeenkomsten ontstond op de afdeling Verloskunde de wens om vergelijkbare bijeenkomsten voor deze groep ouders te organiseren. Om recht te doen aan de eigenheid van deze groep en de ervaring die de ouders delen, is ervoor gekozen om ze niet mee te nemen in de familiebijeenkomsten, maar separate herdenkingen te organiseren. Deze eigenheid bleek ook uit de woorden die klonken:

“De namen zijn genoemd, die ene naam, die koosnaam. Die niet meer zo vaak wordt uitgesproken - door anderen niet en wie weet ook door uzelf niet. En misschien lijkt het daardoor soms bijna alsof 'ie er niet is en nooit geweest is. Maar niets is minder waar. (...) Wat er is gebeurd is vaak moeilijk aan buitenstaanders uit te leggen, als er al over gepraat wordt: een einde nog voor het kon beginnen, een keuze die geen keuze was. (...) Om dat alles willen ook wij hier zijn, als medewerkers, om te zeggen dat we weet hebben van uw stille pijn.”

Er zijn in 2019 twee bijeenkomsten gehouden. De herdenkingen bleken in een grote behoefte te voorzien, bij de ouders maar ook bij het betrokken personeel. Er is een grote diversiteit in de manieren waarop mensen een zwangerschapsafbreking verwerken. Het besef niet de enige te zijn deed allen goed, en tijdens het informele samenzijn na afloop werden verhalen en soms ook telefoonnummers uitgewisseld met lotgenoten.

Meditatiesessies

Sinds januari 2019 wordt elke dinsdag in de kapel van 12.15 uur tot 12.45 uur een stiltemeditatie gegeven. Iedereen is welkom, medewerkers, patiënten en familie.

Meditatie is een techniek om tot rust te komen, je gaat van 'doen' naar 'zijn'. Je gedachten even te laten en stil te worden. Je komt even los van het dagelijkse doen en denken. Een onderbreking die je kan helpen om bewust te worden wat er allemaal speelt en in je om gaat. Daarna voel je rust in je hoofd en licht in je hart.

"Wij medewerkers zijn altijd bezig met het welzijn van de patiënt of van collega's. Daardoor is het erg makkelijk om jezelf daarin te verliezen, om sneller te gaan dan eigenlijk goed voor je is. Het ziekenhuis is ook niet de meest rustgevende omgeving. Het is belangrijk dat wij allemaal

ontspannen zijn, dat straal je uit en geef je mee aan iedereen die je tegenkomt"

Nils, wekelijkse bezoeker (DNA, 2019-03)

Individueel was de ruimte er natuurlijk al in onze kapel en stilteruimtes, maar nu bieden we ook een vast moment waarbij men onder begeleiding die stilte kan opzoeken. Met deze meditaties hopen we bij te dragen aan het verlichten van stress en werkdruk. De meditaties worden geleid door een viertal medewerkers waaronder een van de geestelijk verzorgers.

Lunchconcertserie Kapel

In 2010 zijn we gestart met de organisatie van lunchconcerten met klassieke muziek. Op elke tweede donderdag van de maand vult de kapelzaal zich met rond de vijftig medewerkers, patiënten en omwonenden. Via het interne televisiekanaal kunnen patiënten in locatie VUmc meekijken op hun kamer. De concertserie brengt mensen bij elkaar en ervaren wij als een bijeenkomst van inspiratie en ontspanning.

De musici zijn vooral jonge mensen die op het Conservatorium van Amsterdam in opleiding zijn, of deze al afgerond hebben. Met het Conservatorium hebben wij een prettige samenwerking.

Een toevoeging op de reeks is sinds 2013 het leerlingenkoor van de British School in Amsterdam. Met hun 'christmas carols' brengen zij de sfeer van Kerst op de Transferafdeling en in de centrale hallen van de kliniek en polikliniek een glimlach op de gezichten van passerende bezoekers en medewerkers.

Programma 2019

Januari	Tobias Borsboom, piano
Februari	Valentijn's concert: Éadaoin Copeland, piano, Stephanie Desjardins, sopraan
Maart	Fransien Paananen, cello Stephanus Harsono, piano Marije Franken, dwarsfluit
April	Miriam Ruf, Harp
Mei	Elizaveta Agrafenina, sopraan Satomi Chihara, piano
Juni	Aarón Ormaza Vera, piano Jacob Ormaza Vera, viool
September	Yukiko Hasegawa, piano
Oktober	IKrystyna Kulchynska, cello Aliaksandra Harbachonak, piano
November	Mariandoro, zangeres, gitariste en songwriter
December	Dallam Ensemble, met Adél Kovács, dwarsfluit, Charlotte Salter, hobo en Jara van Dam, klarinet

Miriam Ruf, lunchconcert april

Exposities

Kunst kan een welkome afleiding zijn in de dagelijkse beslommeringen. Kunst kan dienen als markeringspunt in je dagelijkse looproute door onze gebouwen, als een ervaring van schoonheid of als een onderwerp van gesprek. Kunst boeit, maakt nieuwsgierig, geeft inspiratie en brengt kleur in het ziekenhuis. Jaarlijks organiseren wij enkele exposities in de kapel. De deelnemers zijn medewerkers van VUmc, of mensen direct aan hun gelieerd.

- Ron van den Bosch, expositie *Met Bosch naar het voorjaar en het licht*, schilderijen
- Edith Schrijver, expositie **Schrijver Schildert**, schilderijen
- Patricia van der Does, zomerexpositie met schilderijen
- Groepsexpositie: **Dieneke Tiekstra, kunstobjecten, Saskia Rueb, fotografie en Trees van Gastel, schilderijen**
- Rick Keijzer, beeldend kunstenaar, expositie **Partwise**

Bits and Pieces, Dieneke Tiekstra

Onderzoek

Onderzoek vormt een belangrijk onderdeel van onze missie en visie. Met wetenschappelijk onderzoek, gericht op effect, werkwijze en evaluatie, willen we bijdragen aan het verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden omtrent existentiële en spirituele aspecten van ziekte, zorg en gezondheid. Uitgangspunt hierbij is dat ons onderzoek bijdraagt aan de innovatie van geestelijke verzorging en deze innovatie verder in wetenschappelijk onderzoek verankert.

Ons onderzoek richt zich enerzijds op het ontwikkelen van nieuwe interventies voor geestelijke verzorging, en anderzijds op het ontsluiten van geestelijke verzorging voor nieuwe doelgroepen. Hierbij initiëren we niet alleen zelf projecten, maar dragen we ook actief bij aan de projecten van anderen.

Projecten

Levensvragen bij beginnende dementie en milde cognitieve stoornis (MCI)

In 2019 zijn Benita Spronk en Lenneke Post in samenwerking met het Alzheimercentrum Amsterdam gestart met het project 'Levensvragen bij beginnende dementie en milde cognitieve stoornis (MCI)'. Vanuit de dienst Geestelijke verzorging bestond de vraag óf en zo ja, hóe we patiënten met beginnende dementie en MCI en hun familieleden kunnen ondersteunen bij levensvragen. Uit verkennende gesprekken met de verpleegkundigen van het Alzheimercentrum in Amsterdam bleek dat er een hoge 'lijdensdruk' is te zien bij mensen met beginnende dementie en MCI: naast problemen met menselijke waardigheid en identiteit, rouw, acceptatie en controleverlies, constateren de

verpleegkundigen bij mensen met dementie en MCI ook een verlies van steun- en krachtbronnen en zinvolle bezigheden. Uit onderzoek blijkt dat zingeving en spiritualiteit belangrijk zijn voor het zelfbehoud van mensen met dementie: zingeving en spiritualiteit lijken de continuïteit in de beleving van het zelf te bevorderen, evenals eigenwaarde, zin en betekenis in het leven met de ziekte (Beuscher & Beck, 2007; Dalby et al, 2011). Uiteindelijk is in samenspraak met verpleegkundigen en onderzoekers van het Alzheimercentrum besloten om aan de hand van focusgroepen en vragenlijsten te inventariseren welke levensvragen er spelen bij mensen met beginnende dementie en MCI en de eventuele behoefte aan (professionele) ondersteuning bij deze levensvragen in kaart te brengen. Het onderzoeksvoorstel is eind 2019 goedgekeurd door de medisch ethische toetsingscommissie van Amsterdam UMC. Het onderzoek zal in 2020 aanvangen.

Moreel beraad in tragische situaties

In het kader van haar promotieonderzoek bestudeert Benita Spronk moreel beraad in tragische situaties. Samen met Guy

Widdershoven en Hans Alma schreef zij haar tweede artikel 'Addressing harm in moral case deliberation: the views and experiences of facilitators.'

In moreel beraad reflecteren zorgverleners op morele dilemma's uit hun dagelijkse praktijk. Een element hierbij is het expliciteren van de schade, die met een keuze gepaard gaat.

Onderzocht werd hoe gespreksleiders in moreel beraad kijken naar het belang van het adresseren van schade en wat deelnemers aan moreel beraad leren van reflectie op schade.

Dit artikel is 17 januari 2020 geaccepteerd voor publicatie in BMC Medical Ethics.

Casestudie project

Namens de dienst Pastoraat en Geestelijke verzorging neemt collega Eric Bras deel aan het Casestudy project van het Universitair Centrum voor Geestelijke Verzorging. In dit project wordt onderzoek gedaan naar de effectiviteit van geestelijke verzorging en begeleiding door het verzamelen, standaardiseren en onderzoeken van gesprekken met patiënten. Hoe vinden deze gesprekken plaats? Wat zijn de methodes die worden gehanteerd? Welke modellen gebruikt de geestelijk verzorger en wat zijn de resultaten? Twee deelnemers zullen uiteindelijk op de bestudering van het materiaal en op de werkwijze van de geestelijk verzorger promoveren. Aan het project nemen ongeveer zestig geestelijk verzorgers deel, werkzaam in ziekenhuizen, verpleeghuizen, jeugdzorg, andere zorginstellingen, defensie en justitie.

Kortdurende ondersteuning door vrijwilligers

Van 2016 – 2018 hebben Lenneke Post en Anke Liefbroer voor de dienst een onderzoek gedaan naar het effect van laagdrempelige ondersteuning van mensen met kanker die kampen met vragen op gebied van emotioneel, sociaal, psychologisch en spiritueel welzijn door deskundige vrijwilligers. Uit het onderzoek bleek dat deze laagdrempelige ondersteuning goed werd ontvangen en een positieve bijdrage kan leveren aan het welzijn van mensen met kanker. De uitkomsten van het onderzoek zijn in 2019 in *Psycho-Oncology*, een internationaal wetenschappelijk tijdschrift voor de psychosociale ondersteuning bij kanker, gepubliceerd: Post L, Liefbroer AI. Reducing distress in cancer patients-A preliminary evaluation of short-term coaching by expert volunteers. *Psycho oncology*. 2019;28(8): 1762–1766. doi:10.1002/pon.5111.

Zinvolle doelen in de revalidatie

In 2019 heeft Lenneke Post namens de dienst meegewerkt aan het project *Zinvolle doelen in de revalidatie* o.l.v. prof. dr. Joost Dekker en dr. Elsbeth Littooi. Het stellen van doelen is een wezenlijk onderdeel van de revalidatie en persoonlijke doelen geven richting aan het proces van revalidatie. Echter, zowel revalidatieartsen als cliënten geven aan dat het moeilijk is doelen te formuleren die voor de cliënt persoonlijk betekenis hebben. Door doelgericht het zingevingskader van de cliënt aan te spreken, kan de motivatie voor de revalidatie worden versterkt. Het project 'zinvolle doelen in de revalidatie' is er op gericht een methodiek te ontwikkelen en te evalueren waarmee cliënten, revalidatieartsen, en het betrokken revalidatieteam geholpen kunnen worden om zinvolle doelen te stellen. De kern

van deze methodiek bestaat uit een gesprek tussen een geestelijk verzorger, cliënt en revalidatiearts. In dit gesprek worden de opvattingen van de cliënt over zijn of haar kernwaarden, relaties, wereldopvatting, identiteit en innerlijke houding verkend. Uit de eerste preliminaire resultaten van het kwalitatief onderzoek blijkt dat de experimentele methodiek positief wordt

gewaardeerd door de patiëntengroep die meedoet. Het project heeft in 2019 geleid tot een publicatie in een internationaal wetenschappelijk tijdschrift: Dekker J, de Groot V, Ter Steeg AM, et al. Setting meaningful goals in rehabilitation: rationale and practical tool. *Clin Rehabil.* 2020; 34(1):3–12. doi:10.1177/0269215519876299

Afbeelding en tekst weekbrief,

*"Al is je onderdak vannacht onzeker
en je doel nog ver:
weet: er bestaat geen weg zonder einde.
Wees niet bedroefd."*

Hafiz (Perzisch dichter)

Opleidingen en onderwijs

Klinische lessen

De eerste taak van de geestelijk verzorger is patiënten bezoek. Daarnaast geven wij ook klinische lessen voor coassistenten, verpleegkundigen en andere hulpverleners. In de klinische lessen komen verschillende onderwerpen aan de orde, zoals 'Wat is geestelijke verzorging'? We behandelen ook verschillende medisch ethische vraagstukken. We bespreken diverse casussen die zich hier in het ziekenhuis hebben afgespeeld. Instructief videomateriaal wordt hierbij ingezet. Door middel van deze lessen proberen we het zorgpersoneel bewust te maken van culturele en religieuze diversiteit en het belang van geestelijke verzorging.

veel breder is dan zij hadden gedacht. Een deel van de studenten verwachtte veel gesprekken over geloof en levensbeschouwing. Het zal voor hen de kunst zijn om deze dimensies te leren ontdekken in alledaagse onderwerpen en vragen die horen bij het verblijf in het ziekenhuis.

Stagiairs

Daarnaast doorliepen twee aankomend collega's hun stage in locatie VUmc. Zij bekwaamden zich in het vak van geestelijk verzorger, door alle aspecten van het werk te oefenen, erop te reflecteren en hun eigen stijl en positie in het vak te ontdekken en nader te bepalen. Deze stagiairs studeerden aan de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht.

Workshop voor studenten

Collega Eric Bras verzorgde een workshop voor studenten die geestelijk verzorger willen worden. Met behulp van de korte films die gemaakt zijn ten behoeve van onze website werden de studenten ingeleid in het praktische werk van de geestelijk verzorger. Het werd hen duidelijk dat het werk van de geestelijk verzorger

Bijlage 1, medewerkers PGV per 31 december 2019

Benita Spronk	hoofd van dienst, geestelijk verzorger
Nico de Reus	geestelijk verzorger, waarnemend hoofd van dienst
Eric Bras	geestelijk verzorger
Femke Stock	geestelijk verzorger
Maria Berends - van Hoek	geestelijk verzorger
Mohamed Ben Ayad	geestelijk verzorger
Salima El Ayachi	geestelijk verzorger
Lenneke Post	onderzoeker
Erik van Halsema	stafmedewerker
Judith van der Bend	secretaresse

VUVERENIGING

VU Vereniging steunt ons werk

AMC

Meibergdreef 9
1105 AZ Amsterdam

T +31(0)20 566 9111
www.amc.nl

VUmc

De Boelelaan 1117
1081 HV Amsterdam

T +31(0)20 444 4444
www.vumc.nl